

פרשת תרומה: המשכן - צורך גבוה או צורך הדיוט?

א. הקדמה

בתחילת הפרשה נצטוונו לבנות בית מעון להשראת השכינה: "וַעֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכְנָתִי בְּתוֹכָם". עניין המשכן והמקדש לא נזכר עד לפרשה זו, לא בבריתות עם האבות, לא ביציאת מצרים ולא במתן תורה. לעומת זאת, מפרשה זו ואילך עניין המשכן והמקדש תופס מקום משמעותי מאוד בתורה, עד כדי כך שכמעט כל הפרשיות סובבות סביבו; הקרבנות והעבודה, מעמד הכוהנים והלוויים ותפקידיהם, המסעות, הדיבור עם משה רבנו ואף הכניסה לארץ, אשר נכרכת עם "המקום אשר יבחר ה' והציוויים הנלווים לו.

לפיכך עולה השאלה, מהו פשר השינוי אשר הביא לצורך במשכן ואשר הפך אותו לעניין מרכזי? עומדות לפנינו ב' גישות שונות בצורכו של המשכן והמקדש בישראל:

ב. שיטת הרמב"ן

לשיטת הרמב"ן ישנו קשר הדוק בין פרשיות יתרו-משפטים לבין פרשת תרומה,¹ קשר המצריך יישום של מעמד סיני בקרבם של ישראל, 'וְשָׁכְנָתִי בְּתוֹכָם'. לדבריו, התקדשות ישראל במעמד סיני היוותה את הצורך בבית מקודש שממנו תצא ההוראה לישראל.

ואתם תהיו לי ממלכת כוהנים וגוי קדוש, והנה הם קדושים ראויים שיהיה בהם מקדש להשרות שכינתו ביניהם. ולכן ציווה תחילה על דבר המשכן שיהיה לו בית בתוכם מקודש לשמו, ושם ידבר עם משה ויצווה את בני ישראל.²

לאור זאת ממשיך ומבאר את מטרת המשכן:

וסוד המשכן הוא, שיהיה הכבוד אשר שכן על הר סיני שוכן עליו בנסתר. וכמו שנאמר שם, וישכן כבוד ה' על הר סיני... כן כתוב במשכן וכבוד ה' מלא את המשכן... והיה במשכן תמיד עם ישראל הכבוד שנראה להם בהר סיני. ובבוא משה היה אליו הדיבור אשר נדבר לו בהר סיני... והמסתכל יפה בכתובים הנאמרים במתן תורה ומבין מה שכתבנו בהם, יבין סוד המשכן ובית המקדש.

לדבריו, המשכן מהווה את המשכת מעמד סיני כאירוע נצחי, כאשר במרכזו עומד הארון המסמל את התורה, כמימוש המשכת מעמד סיני:

עיקר החפץ במשכן הוא מקום מנוחת השכינה שהוא הארון, כמו שאמר: ונועדתי לך שם ודיברתי אתך מעל הכפורת. על כן הקדים הארון והכפורת בכאן כי הוא מוקדם במעלה, וסמך לארון השולחן והמנורה שהם כלים כמוהו, ויורו על עניין המשכן שבעבורם נעשה.³

¹ רמז לדבר - אותיות 'תרומה' הן 'מהתורה', להורות שפרשת תרומה נגזרת כהמשך למתן תורה. ראה עוד: **מדרש** (שמות רבה לג, א): "יש לך מקח שמי שמכרו נמכר עמו. אמר הקב"ה לישראל, מכרתי לכם תורת כביכול נמכרתי עמה, שנאמר ויקחו לי תרומה. משל למלך שהיה לו בת יחידה, בא אחד מן המלכים ונטלה. ביקש לילך לו לארצו וליטול לאשתו. אמר לו, בתי שנתתי לך יחידה היא, לפרוש ממנה איני יכול, לומר לך אל תטלה איני יכול לפי שהיא אשתך, אלא זו טובה עשה לי שכל מקום שאתה הולך קיטון אחד עשה לי שאדור אצלכם שאיני יכול להניח את בתי. כך אמר הקב"ה לישראל, נתתי לכם את התורה לפרוש הימנה איני יכול, לומר לכם אל תטלוה איני יכול, אלא בכל מקום שאתם הולכים בית אחד עשו לי שאדור בתוכו, שנאמר ועשו לי מקדש".

² **רמב"ן** (שמות כה, ב).

³ **רמב"ן** (שמות כה, ב). ראה עוד בדבריו (דברים י, א): "והייתה המצווה הראשונה ועשו ארון עצי שטים, כי היא עיקר הכוונה בכל המשכן להיות ה' יושב הכרובים".

ניתן לעלות לרובד נוסף בהבנת מהות המשכן לשיטת הרמב"ן, לאור דבריו במקום אחר:⁴
והנה הגלות איננו נשלם עד יום שובם אל מקומם ואל מעלת אבותם ישובו.
וכשיצאו ממצרים, אף על פי שיצאו מבית עבדים, עדיין יחשבו גולים, כי היו בארץ לא להם,
נבוכים במדבר. וכשבאו אל הר סיני ועשו המשכן ושב הקב"ה והשרה שכניתו ביניהם, אז
שבו אל מעלות אבותם, שהיה סוד אלוה עלי אהליהם, והם הם המרכבה, ואז נחשבו
גאולים. ולכן נשלם הספר הזה בהשלימו עניין המשכן ובהיות כבוד ה' מלא אותו תמיד.
לדבריו, השראת השכינה בקרבם של ישראל באמצעות המשכן מהווה מגמה של השלמת ייעודה
האידיאלי של הבריאה - השראת השכינה בעולם הזה.

בזה תובן שיטתו בסדר הפרשיות:

במדרש (תנחומא פרשת תרומה סימן ח) מבואר, כי המשכן הוא תיקון לחטא העגל.⁵ ואף שבסדר
הפרשיות קדם ציווי, מכל מקום יש לנקוט כאן את הכלל 'אין מוקדם ומאוחר בתורה', ולשנות את
פרשיית חטא העגל קודם ציווי המשכן.⁶ **רש"י** (שמות לא, יד; לג, יא) קיבל דעה זו מן המדרש,
וביאר על פיה את סדר הפרשיות.
אולם **הרמב"ן** (שמות לה, א) חולק ומבאר, כי סדר הפרשיות מבטא במדויק את סדר השתלשלות
האירועים וכי הציווי לבנות את המשכן קדם לחטא העגל, ולכתחילה היה זה רצון ה'.
עמדתו של הרמב"ן עקבית לשיטתו המוסברת לעיל, שהצורך במשכן הוא עניין שורשי במהותם של
ישראל ואינו תוצאה של חטא.

ג. שיטת הרמב"ם

לשיטת הרמב"ם, ייעודו של המשכן והמקדש הוא לשם עבודה, כפי שקרא לספרי הלכותיו העוסקים
בנושא זה - 'עבודה', 'קרבנות', וכפי שהובע בדבריו הבאים:

הציווי שנצטוונו לעשות בית לעבודה, שבו תהיה ההקרבה והבערת האש תמיד, ואליו
תהיה הפניה ובו תהיה החגיגה וההתקבצות בכל שנה... והוא אמרו יתעלה: ועשו לי
מקדש.⁷

מצוות עשה לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות וחוגגין אליו שלוש פעמים
בשנה שנאמר ועשו לי מקדש.⁸

לדבריו, ייעודו של המשכן והמקדש הוא בעבודת הקרבנות והתפילה שנתקנה תמורתם.⁹
מדבריו ניתן ללמוד על מגמה הפוכה משיטת הרמב"ן אשר רואה במשכן רעיון אידיאלי המוטבע
בטבע הבריאה ומהווה המשך ישיר של מתן תורה, ואילו לדעת הרמב"ם¹⁰ המשכן ועבודת הקרבנות
שבו מהווה הוצאת הרעיון של עבודה זרה מלב ישראל, מגמה שאינה אידיאלית הכורכת את הקמת
המשכן כתיקון לפגם חטא העגל שיסודו בהקרבת קרבנות.

⁴ **רמב"ן** (הקדמה לספר שמות).

⁵ יש דמיון בין פרשת הבאת התרומה למשכן לבין פרשת הבאת 'תרומה' לעגל. נראה שחז"ל למדו מכך, שיש במשכן מעין תיקון לחטא זה. דוגמא בולטת לכך, בעגל כתוב (שמות לב, ג): "ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב אשר באזניהם". ובתרומת המשכן כתוב (שמות לה, כב): "כל נדיב לב הביאו חח ונזם וטבעת וכומז כל כלי זהב".

⁶ וכן מבואר **במדרש** (שמות רבה לג, ג).

⁷ **רמב"ם** (ספר המצוות, מצווה כ).

⁸ **רמב"ם** (הל' בית הבחירה פ"א ה"א).

⁹ ראה: **ישעיהו** (נו, ז): "כי בתי בית תפלה יקרא"; **ברכות** (כו ע"ב).

¹⁰ **רמב"ם** (מורה הנבוכים, ח"ג פרק לב).

לאור דברים אלו בייעודו של המשכן, הרי שעיקרו של המשכן במזבח ולא בארון, וכן כתב:
המזבח, מקומו מכוון ביותר ואין משנין אותו ממקומו לעולם, שנאמר: וזה מזבח לעולה
לישראל. ובמקדש נעקד יצחק אבינו, שנאמר: ולך לך אל ארץ המוריה. ונאמר: ויבן שלמה
את הבית בהר המוריה. ומסורת ביד הכל שהמקום שבנה בו דוד ושלמה המזבח בגורן
ארונה הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח ועקד עליו יצחק והוא המקום שבנה בו נח
כשיצא מן התיבה והוא המזבח שהקריב עליו קין והבל ובו הקריב אדם הראשון קרבן
כשנברא ומשם נברא אמרו חכמים אדם ממקום כפרתו נברא.¹¹
חורג הרמב"ם ממנהגו בספר ההלכות ושזור בו היסטוריה של מקום המזבח, להורות שהמזבח הוא
מרכז המקדש וממנו שואב המקדש את קדושתו.¹²
דבריו אלו בעיקרו של המשכן והמקדש במזבח והקרבת הקרבנות מיושמים להלכה: "מקריבין
הקרבנות כולן אע"פ שאין שם בית בנוי",¹³ כי העיקר הוא במקום המזבח הגם שאין בית.

תפקיד הארון

לאור זאת נצטרך להבין את תפקידו של הארון לדעת הרמב"ם, שהרי בעוד שלרמב"ן משמש הוא
כלי שרת מרכזי ומהותי בעיקר המשכן, הרי שיש להבין מה תפקידו לדעת הרמב"ם.
התמיהה גוברת מהלכותיו (הל' בית הבחירה פ"א ה"ו) בהן מונה את כל כלי המקדש ללא איזכור
הארון.

לאור האמור בשיטת הרמב"ם, הרואה במשכן ובמקדש מקום עבודת הקרבנות שעיקרו במזבח, הרי
שיוצא מן הכלל הוא הארון שאינו משמש לעבודה כי אם להנחת לוחות העדות בו.¹⁴
דברים אלו ניבטים מדבריו בספר המצוות (מצוות עשה כ), לאחר שהביא את ייעודו של המשכן
בהקרבת הקרבנות כתב: "ושהמנורה והשולחן והמזבח וזולתם כולם הם מחלקי המקדש והכל
ייקרא מקדש". היינו, המרכיבים של המקדש המה הכלים בהם ניתן לעבוד עבודה, אך הארון אינו
משמש לעבודת הקרבנות וממילא אינו מהווה חלק מהותי מהמשכן.
רעיון זה ניתן לראות מדבריו הבאים:

אבן הייתה בקודש הקודשים במערבו, שעליה היה הארון מונח ולפניו צנצנת המן ומטה
אהרן. ובעת שבנה שלמה את הבית, וידע שסופו ליחרב, בנה בו מקום לגנוז בו הארון למטה
במטמוניות עמוקות ועקלקלות, ויאשיהו המלך ציווה וגנזו במקום שבנה שלמה... וגנזו עמו
מטה אהרן והצנצנת ושמן המשחה. וכל אלו לא חזרו בבית שני.¹⁵

מבואר, שבבית שני לא היה ארון, אלא רק האבן שעמדה תחתיו.
והדבר תמוה, מדוע אכן לא בנו את הארון בבית שני, כאשר כל הכלים?¹⁶
ביאור הדברים הוא לאור היסוד האמור בשיטת הרמב"ם, שהארון אינו חלק מהותי מהמשכן, אף
שוודאי המשכן הוא מקומו. קדושתו של הארון נובעת מן הלוחות המונחות בו, זו כל תכליתו, ועל

¹¹ רמב"ם (הל' בית הבחירה פ"ב ה"א-ה"ד).

¹² מנחת חינוך (מצווה צה); הגר"ד סולובייצ'יק (רשימות שיעורים, סוכה ע"ר); חידושי הגר"מ והגר"ד (הל' בית הבחירה פ"ב ה"ז) האריך לבאר יסוד זה, שהמזבח הוא חלק מצורת המקדש ועל כן הוא מעבב בקיומו.

¹³ רמב"ם (הל' בית הבחירה פ"ו ה"ו).

¹⁴ יש להביא ראיה ליסוד זה מדברי המדרש (בתי מדרשות ח"ב, ע"מ רסח אות פח): "ויסד על ארון העדות - כל עדות שבמקרא חסר, ומפני מה עדות זה מלא. ללמדך, שלא נעשה ארון שלם עד שהכניס בו הלוחות"; מדרש (הובא בספר תורת הקודש, ח"ב סי' יב): "ועושים בו שבעה כלים - מזבח וכבש לעלות בו וכיור וכו' לקדש ממנו ומזבח הקטורת והמנורה והשולחן. אבל הארון הרי הוא ללוחות ואינו מכלי המקדש".

¹⁵ רמב"ם (הל' בית הבחירה פ"ד ה"א).

¹⁶ כן הקשה שו"ת חתם סופר (יו"ד סי' רלו).

כן התורה מכנה אותו 'ארון העדות' או ארון הברית. לכן, חלות 'שם ארון' קיימת בשעה שהוא משמש משכן ללוחות, אך מכיוון שבבית שני לא היו הלוחות,¹⁷ לא היה כל צורך לבנות ארון חדש.¹⁸ מכל מקום, מובן שלדעת הרמב"ם, הארון איננו חלק מהותי ברעיון של המשכן, ועל כן הוא לא מנוי יחד עם שאר הכלים, אלא הוא כלי העומד בפני עצמו, לשאת את לוחות הברית.

לסיכום: נחלקו הרמב"ן והרמב"ם בייעודו של המשכן והמקדש - האם הוא מקום להשראת שכינה והמשך מעמד סיני, או שמא הוא מקום פולחן האדם לאלוקיו.¹⁹ הנגזרת משאלה זו היא מה מרכזו של המשכן והמקדש - הארון המסמל את התורה וירידת השכינה, או המזבח כבסיס להקרבת קרבנות.²⁰

ד. המשכן - צורך גבוה או צורך הדיוט?

שאלה זו היא מוקד המחלוקת בין השיטות: לשיטת הרמב"ם ברור שהמשכן הוא צורך האדם, הן מפני שנצטוו על כך אחר שהורגלו בעבודה זרה, והן מפני שעצם הצורך בעבודת הקרבנות, ככפרה או כתודה, שייך לאדם העומד מול אלוהיו. בדומה לכך, הצורך בתפילה הוא של האדם, אשר זועק אל הבורא בצר לו. לעומתו, הרמב"ן סבור כי המקדש הוא צורך גבוה, כביכול, מוקד להשראת השכינה.

יש להעמיק עוד בעניין מחלוקתם:

הרמב"ם פסק (הל' כלי המקדש פ"ב הי"ב), שיש מצווה לדורות לשאת את הארון בכתף. והתקשה בדבריו **המנחת חינוך** (מצווה שעט) מדוע דווקא בארון, והלא הציווי בתורה זהה הוא בכל הכלים?

הגרי"ד סולובייצ'יק²¹ תירץ, שלשאר הכלים יש חלות שם כלי שרת רק בהיותם במקומם,²² ובכך שונה הארון כל הכלים שהוא נשאר בקדושת כלי שרת, גם כאשר הוא יוצא ממקומו. א"כ מובן מדוע רק בארון שייך הציווי לדורות על משא בכתף.

¹⁷ יומא (כד ע"ב).

¹⁸ **המהר"ל** (גור אריה, שמות כה, כא), למד דין מחודש זה מפשוטו של מקרא. על הפסוק (שם): "ואל הארון תתן את העדות אשר אתן אליך", מפרש **רש"י**: "לא ידעתי למה נכפל, שהרי כבר נאמר ונתת אל הארון את העדות". וכתב על כך המהר"ל: "לא ידעתי למה לא ידע, כי לפי דעתי עניין גדול יש ללמוד, דיהיו העדות מעכבים את הארון... ועל זה אמר עוד ונתת אל הארון את העדות, שנה עליו הכתוב לעבד, שלא יהיה ארון אם אין עדות. ובבית שני שלא היה העדות, לכך לא עשו את הארון". כ"כ **משך חכמה** (שם); **מנחת חינוך** (מצווה צה); **רש"י** (יומא נג ע"ב); **כלי חמדה** (תרומה אות ג; פקודי ד"ה לכן).

¹⁹ היחס של הפרשנים למהותו של המשכן והמקדש, האם עיקרו בארון או במזבח, בהשראת השכינה או בעבודה ותפילה מובנה מכבר בפרשיות התורה והנביאים: בתורה - ישנם שני תיאורים של חנוכת המשכן: בפרשת פקודי (שמות פרק מ) במשיחת כל כלי המשכן, ובפרשת נשא (במדבר פרק ז) בחנוכת הנשיאים. בראשונה מוזכר המזבח כאחד מן הכלים במשכן, אבל בשנייה המשכן בעצמו נקרא על שמו של המזבח - "זאת חנוכת המזבח" - כלומר, עצם קדושת המשכן והמקדש תלויה במזבח. בנביאים - בפרשיית חנוכת הבית בימי שלמה (מלכים א, פרק ח), הובלט מקומו של הארון. אך מעיון בהמשך הפרק, נראה שתכליתו של המקדש היא דווקא העבודה והתפילה. מתואר שם באריכות רבה, כיצד עמד שלמה מול המזבח, נשא את כפיו לשמים, והתפלל לה' שהבית ישמש לתכליתו כמקום תפילה - ליחיד, לכלל ישראל ולכלל האנושות.

²⁰ נראה להוסיף בעניין מרכזיות המזבח - לכאורה מקרא מפורש שדיבור הקב"ה עם משה היה ממקום הארון מבין שני הכרובים (במדבר ז, ט). אך מצינו דעה בחז"ל שהדיבור היה דווקא ממקום המזבח, וכמו"ש **רש"י** (שמות כט, מב): "אשר אועד לכם... ויש מרבתינו למדים מכאן, שמעל מזבח הנחושת היה הקב"ה מדבר עם משה משהוקם המשכן"; **ברייטא דמלאכת המשכן** (פרק יד סימן ג): "מהיכן הייתה שכינה מדברת עם משה... תלמידו של ר' ישמעאל אומר, מאצל מזבח העולה שנאמר עולת תמיד לדורתכם פתח אהל מועד לפני ה' אשר אועד לכם שמה לדבר אליך שם".

²¹ **אגרות הגרי"ד** (הל' כלי המקדש פ"ב הי"ב; הל' בית הבחירה פ"א הי"ו); **חידושי הגרי"ז** (על הרמב"ם, מכתבים בסוף הספר דף עז).

²² אמנם, במדבר היה דין נשיאה בכתף לכל הכלים, כיוון שהיה להם דין סידור במקומם (ראה **מנחות** צה ע"א). ומ"מ, משעה שהוקם המקדש, צריכים הכלים להיות במקומם, על מנת שיהא עליהם תורת כלי **זבחים** פח ע"א).

נראה לומר לפי זה, בעומק שיטת הרמב"ם, שיש בכך רעיון מהותי: הארון בו שכנו לוחות הברית, מסמל את התורה. התורה איננה מצטמצמת לקדושת מקום מסוים, אי אפשר לתחום את לימודה בזמן מסוים ואין היא שייכת לאנשים מסוימים, שייכת היא לכל אשר יחפוץ ליטול את כתר, בכל מקום ובכל זמן²³ ועל כן, מקומו של הארון במקדש איננו קשור במהותו של המקדש. למשכן התורה אין מקום, הוא 'מעל המקום' - 'מקום ארון אינו מן המידה'²⁴.

אשר לכן סבור הרמב"ם, שקדושת מקום המקדש קשורה דווקא בעבודת הקורבנות ובתפילה שנתקנה כנגדם, שבמהותן הן מבטאות עמידה לפני ה', והן אף מוגבלות באנשים ובזמנים מסוימים.²⁵ אך התורה, המבוטאת בארון, אין מקומה מצומצם ותחום למקדש, אלא פורצת גבולות היא, שולחת היא את יונקותיה מעבר לגבולות המקדש.

נראה להוסיף, שהדבר אף קשור ברעיון היסודי המבדיל בין תורה לתפילה: התורה נקראת 'חיי עולם',²⁶ שכן על ידה מתממש רצון ה' בעולם. התפילה, לעומת זאת, היא 'חיי שעה', שכן מקורה מן האדם, מצרכיו ובעיותיו.²⁷ כאן מחלק הרמב"ם כחלוקה זו בין ייעודו של המשכן והמקדש, כמקום מפגש בין האדם לאלוקיו, מלמטה למעלה, לבין התורה שיעודה להשפיע בצורה נרחבת מעבר לגבולות המקום והזמן, לכן אין ייעודו של המשכן והמקדש מתמצה בארון, סמל התורה. לעומתו סבור הרמב"ן, שיעוד המשכן הוא בהשראת השכינה מלמעלה למטה, דבר המבוטא בארון המסמל את סמל השראת השכינה, ומקומה של השכינה בין בדיו בצמצום.²⁸

ה. אצירה ופריצה

ניתן לשלב בין הגישה הרעיונית של הרמב"ן, הרואה בארון סמל להשראת השכינה שמקורה בתוככי הקודש פנימה, לבין גישת הרמב"ם הרואה בארון סמל התורה את חוסר מיקומו המצומצם אלא את השפעת התורה ברחבי הארץ.²⁹ היכולת שההשפעה לחוץ תהייה משמעותית תלויה היא במידה רבה באצירת ואגירת הכוחות פנימה כדי שיוכלו לפרוץ החוצה בצורה הראויה.

דברים אלו עולים מדברי האמור בתהלים (צב, יד): "שְׁתוּלִים בְּבֵית ה' בְּחִצְרוֹת אֱלֹהֵינוּ יִפְרִיחוּ". שינה הכתוב בין השתילה שהיא בבית ה', לבין הפריחה שהיא בחצרות, להורות שככל שהנטיעה היא פנימית, בבית ה', הרי כך רב כוח ההצמחה וההפרחה לחוץ, בחצרות.

כך גם ביחס להשראת השכינה מהמקדש אל החוץ - צדקו דברי הרמב"ם הרואה בארון, סמל התורה, את חוסר צמצומו למקום אחד, את יכולתו לפרוץ את התחום אל החוץ ולהשפיע מאור התורה לעולם.

ברם, יכולת זו להתממש ולפרוץ את התחום אל החוץ תלויה בביצורה פנימה, ובכך צדקו דברי הרמב"ן הרואה את ייעוד המשכן והמקדש בהשראת השכינה המבוטאת בארון הברית, פן המורה על ירידת קדושה מלמעלה למטה. מצומצמת, מרוכזת ותחומה קדושה זו, בבית ה' היא, בקודש פנימה.

²³ ראה: **רמב"ם** (הלי' תלמוד תורה פ"א הי"ח; שם פ"ג הי"א).

²⁴ **מגילה** (י ע"א).

²⁵ ראה: **ברכות** (כח ע"ב); **חידושי הגר"ח** (על הרמב"ם הלי' תפילה פ"ד הי"א).

²⁶ **שבת** (י ע"א).

²⁷ ראה: **עולת ראיה** (ענייני תפילה, עמ' יט-כד).

²⁸ נראה שהדבר תלוי אף בחשיבות מקומם: מקום הארון במקדש היה באבן השתיה, אשר ממנו נוצר העולם (**יומא** נג ע"ב-נד ע"א). מקום המזבח, לעומת זאת, היה בשיתין, שזהו המקום ממנו נוצר האדם (ראה: **רמב"ם**, הלי' בית הבחירה פ"ב הי"א; **ירושלמי**, נזיר פ"ז הי"ב; **מדרש** בראשית רבה פרשה יד). נראה לומר לפיכך, שהארון מבטא את השראת השכינה בעולם, שהיא תכלית בריאת העולם, כדברי הרמב"ן, ועל כן מקום הארון הוא המקום ממנו נברא העולם. המזבח, לעומת זאת, הוא צורך האדם, לדעת הרמב"ם, ועל כן מקומו הוא ממקום בריאת האדם.

²⁹ **יהושע** (ג, יא): "הִנֵּה אֶרֶץ הַבְּרִית אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ". להורות, שהארון-התורה מנווט את מהלכי החיים.